

კვლევები: ქართული ლიტერატურა
STUDIES: GEORGIAN LITERATURE

ქართული ჰაგიოგრაფიის ჟანრული შედგენილობა და პარადიგმული სისტემა

ნინო პოპიაშვილი

*ფილოლოგიის დოქტორი, თსუ ჰუმანიტაჰუდ მეცნიეჩებათა ფაკულტეტის
სამეცნიეხო კვლევებისა და განვითაჰების სამსახუხის უფხოსი სპეციალისტი*

რეზიუმე: ქართული მწერლობა მრავალსაუკუნოვან ტრადიციას ქმნის, რომელსაც წინ უძღვის ფოლკლორული და მითოსური აზროვნება და მსოფლმხედველობა. იმ დროისათვის, რომელი პერიოდიდანაც ქართული ლიტერატურული ძეგლები მოგვეპოვება, ქართული ენა უკვე ჩამოყალიბებული სამწერლო ენაა, რომელშიც სრულფასოვნად აისახება მხატვრული სახეები, ლიტერატურული არქეტიპები და მოდელები.

ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება უშუალო კავშირშია ქართული ლიტერატურის განვითარებასთან. ის ფაქტი, რომ უძველესი ქართული ლიტერატურის ძეგლები უკვე ამჟღავნებს ენობრივი და ლიტერატურული ნორმების სტრუქტურულობას, მიანიშნებს, რომ ქართული მნიგნობრული ენა უძველეს ხანაში ფორმირდებოდა.

ქართული ლიტერატურის პირველი ტექსტები დასრულებული ლიტერატურული ნაწარმოებებია, რომელთაც გააჩნიათ თავიანთი სტრუქტურა, ასახვის თავისებურებები, მოდელები და პარადიგმები, რაც ჰაგიოგრაფიული დარგის ძირითად პრინციპებს იცავს და ასახავს. ჰაგიოგრაფიული მოდელის კვლევისას უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ როგორც მოდელები, ისე მწერლის ენა სტანდარტიზებული და ნორმირებულია, რადგან დადგენილი და ნორმირებულია როგორც სიუჟეტური განვითარება, ისე – ენობრივი გამომსახველობა. მასში კონკრეტული ფორმულირებებით,

სტერეოტიპებად ქცეული ენობრივი კლიშეებით ვითარდება თხზულების სიუჟეტური ხაზი და ასევე იკვეთება მთავარი გმირის სახე.

ქართული ჰაგიოგრაფიული მწერლობის მოდელზე მსჯელობისას ძირითადად გამოიყენებოდა ორგვარი დეფინიცია: „მარტვილოლოგია“, ანუ „წამებანი“ და „წმინდანთა ცხოვრება“, ანუ „ცხოვრებანი“. თუმცა, ქართული ჰაგიოგრაფიის მოდელის კვლევისას მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, ეთნიკური, რელიგიური და გენდერული საკითხების განხილვაც. პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც „ცხოვრებანის“, ისე „წამებანის“ მთავარი გმირები ეთნიკურად ქართველებიც არიან და უცხოელებიც. მაგალითად, ქართველები არიან ილარიონ ქართველი, გრიგოლ ხანძთელი, იოანე და ექვთიმე მთაწმინდელები, გიორგი მანძინდელი და სხვ. ხოლო უცხოელებს შორის შეიძლება დავასახელოთ წმინდა ნინო, ევსტათი მცხეთელი, ცამეტი ასურელი მამა, აბო თბილელი და სხვ.

გენდერული ნიშნით დაჯგუფების შემთხვევაში, ქართული ჰაგიოგრაფიაში, როგორც „ცხოვრებათა“, ისე „წამებათა“ ჟანრებში, აღწერილია ქალ და მამაკაც წმინდანთა ცხოვრება და მარტვილობა. ამასთან, გენდერული და ეთნიკური ჯგუფების მიხედვით შესაძლებელია ვიმსჯელოთ ქართული ჰაგიოგრაფიის როგორც „ცხოვრებათა“, ისე „წამებათა“ ჟანრებზე.

მარტვილოლოგიურ ჟანრში შესაძლებელია მსჯელობა გმირის ეთნიკური კუთვნილებაზე, ასევე, კონფესიურ საკითხზე, კერძოდ, დაბადებით ქრისტიანებზე და ახლადმონათლულ გმირებზე. ასევე, შესაძლებელია დაჯგუფება როგორც ჟანრობრივი და თემატური პარადიგმების გათვალისწინებით (როგორებიცაა „ცხოვრებანი“ და „წამებანი“), ასევე ეთნიკური, რელიგიურ-კონფესიური და გენდერული ასპექტების მიხედვით.

ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებების ჟანრობრივი და თემატური შედგენილობა იცნობს როგორც ზოგადჰაგიოგრაფიულ, ისე ეროვნულ თემებსა და მოტივებს. ქართულ ჰაგიოგრაფიაზე დაკვირვება გვაჩვენებს, რომ იგი, როგორც ჩვენამდე მოღწეული ქართული ლიტერატურის დასაწყისი, ასახავს ფოლკლორული და მითოსური მსოფლმხედველობის თავისებურებებს, ასევე, ენობრივი ნორმების განვითარებასა და სტანდარტიზაციას, ამასთან ერთად, ქართულ ჰაგიოგრაფიაში ასახულია აღმოსავლეთ და ბიზანტიურ ადრექრისტიანულ ლიტერატურასთან ურთიერთობის

გამოცდილება, ჰაგიოგრაფიული პარადიგმული სისტემის ზოგად-ქრისტიანული და ნაციონალური მოდელები. მათ შორის, უცხოელთა პროზელიტიზმის ასახვის თავისებურებები, რომელიც ქმნის ჰაგიოგრაფიის არსებულ მოდელში ნაციონალურ თავისებურებას და ემყარება სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: ქახთუდი ჰაგიოგრაფია, ჰაგიოგრაფიის ჟანრული შედგენილობა, ჰაგიოგრაფიის პახადიგმები

ქართული მწერლობა მრავალსაუკუნოვან ტრადიციას ქმნის, რომელსაც წინ ფოლკლორული და მითოსური აზროვნება და მსოფლმხედველობა უძღვის. უძველეს მითოსურ კულტურას განაპირობებდა წარმართული პანთეონის სისტემა, რომელიც ანტიკური პერიოდის ქართულ ისტორიასა და ფოლკლორში დასტურდება: მზისა და მთვარის ღვთაებები, ცეცხლის ღმერთი, მიჯაჭვული გმირი, ფიზიკურად ძლიერი გმირის ესთეტიკა, ქალი-ღვთაებები და სხვ. მითოსური შრეები და აზროვნების წესი როგორც მრავალფეროვან ქართულ ფოლკლორში, ისე ქართულ ლიტერატურაში და არა მხოლოდ ქრისტიანული, არამედ ქრისტიანულის მომდევნო პერიოდის ქართულ ლიტერატურაში, მრავალგან ვლინდება. ლიტერატურული ტრადიციები და ლიტერატურული ენა ხშირად ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ზეპირსიტყვიერების სახით არსებობს [7, გვ. 200-201]. უძველესი ქართული თხზულებები ამჟღავნებს მხატვრული ტექსტის ფორმის, შინაარსისა და ენობრივი გამომსახველობის მთლიანობას. „პირველივე ქართული წერილობითი ძეგლები ახალი წელთაღრიცხვის V საუკუნიდან მკაცრად სტანდარტიზებულ ენაზეა შექმნილი. სტანდარტიზაცია დამახასიათებელია როგორც საქართველოში, ისე უცხოეთში შექმნილ წერილობითი ძეგლებისთვის“ [6, გვ. 63]. იმ დროისათვის, რომელი პერიოდიდანაც ქართული ლიტერატურული ძეგლები მოგვეპოვება, ქართული ენა უკვე ჩამოყალიბებული სამწერლო ენაა, რომელშიც სრულფასოვნად აისახება მხატვრული სახეები, ლიტერატურული არქეტიპები და მოდელები.

ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბება უშუალო კავშირშია ქართული ლიტერატურის განვითარებასთან. ის ფაქტი, რომ უძველესი ქართული ლიტერატურის ძეგლები უკვე ამჟღავნებს ენობრივი და ლიტერატურული ნორმების სტრუქტურულობას, მიანიშნებს, რომ ქართული მწიგნობრული ენა უძველეს ხანაში ფორმირდებოდა. „ქართული მწიგნობრობა თავიდანვე, უძველეს ნაშთებში, წინ გვიძღის განვითარებულს სალიტერატურო ენას. ცხადია, საეკლესიო მწიგნობრობას არ შეუქმნია იგი. სალიტერატურო ქართული ენა ქრისტიანობამდის ადრე გადამუშავებული უნდა ყოფილიყო და ქრისტიანულ მწიგნობრობას იგი მხოლოდ თავისთვის საინტერესო ნაწილში განუვითარებია“ (ნ. მარი) [11].

ქართული ლიტერატურის მაღალი განვითარება შესაძლოა ქართული ენის საერთაშორისო ენებთან ღრმა კავშირის შედეგი იყოს [8]. ლიტერატურის ისტორიის ევროპულ კვლევებში ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში აღნიშნავდნენ, რომ ქართულ ლიტერატურას მჭიდრო კავშირი ჰქონდა დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ლიტერატურებთან, მათ შორის, უძველეს პერიოდსა და ადრეულ შუასაუკუნეებში, ბერძნულ ლიტერატურასთან. 1859 წელს გერმანიაში გამოქვეყნებული უნივერსალური ლექსიკონში აღნიშნულია: „ქართული ლიტერატურა საკმაოდ მდიდარია, თუმცა მის განვითარებაში მრავალი გავლენა შეიმჩნევა ბიზანტიური, ბერძნული, შემდეგ კი სომხური, სპარსული, ისევე როგორც ახალი დროის დასავლეთის ლიტერატურისა. მეცნიერება და პოეტური ხელოვნება საქართველოში ძალზედ თაყვანცემულია, ისევე, როგორც ბიზანტიურ სათავადოებში, ქართველ თავადთა და აზნაურთა შორის საპატიოდ ითვლებოდა ლიტერატურული საქმიანობა“ [3, გვ. 209-210].

ქართულ-ბიზანტიური ურთიერთობები მრავალ ასპექტში გამოიხატებოდა: როგორც პოლიტიკურ, ისე კულტურულ, სოციალურ და, ბუნებრივია, ლიტერატურულ კავშირებში. „ბიზანტიურ-ქართულ ლიტერატურულ ურთიერთობას მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. ქართული ლიტერატურა და კულტურა V საუკუნიდან დაწყებული ბიზანტიის იმპერიის

დამხობამდე ვითარდებოდა დიდ ბიზანტიურ მწერლობასთან მჭიდრო კონტაქტში. ბერძნული ენიდან ქართულზე ინტენსიურად ითარგმნებოდა ბიზანტიური ლიტერატურის საუკეთესო ნაწილი“ [15, გვ. 7]. აღნიშნული ურთიერთობები აისახა ჰაგიოგრაფიაზეც, როგორც მყარი სტრუქტურისა და მოდელის ლიტერატურაზე, რომლის ტრანსლირება, თარგმნა, მათ შორის, სიტყვასიტყვითი, ან თავისუფალი თარგმნა, რედაქტირება, შემოკლება და განვრცობა არ არღვევდა ჰაგიოგრაფიულ ნორმებს, რადგან ჰაგიოგრაფიული ჟანრის მოდელები უცვლელად გადადიოდა ენიდან ენაში, მოკლე რედაქციიდან ვრცელ რედაქციაში და პირიქით. ლიტერატურული ურთიერთობების ამგვარი მაგალითები მრავლად მოიპოვება ქართულ-ბერძნულ ჰაგიოგრაფიაში, მათ შორის, თარგმანების ნაწილში, რომელთა ორიგინალები დაკარგულია და მხოლოდ ნათარგმნ ჰაგიოგრაფიაშია შემორჩენილი.

ქართული ლიტერატურის პირველი ტექსტები დასრულებული ლიტერატურული ნაწარმოებებია, რომელთაც გააჩნიათ თავიანთი სტრუქტურა, ასახვის თავისებურებები, მოდელები და პარადიგმები, რაც ჰაგიოგრაფიული დარგის ძირითად პრინციპებს იცავს და ასახავს. ჰაგიოგრაფიული მოდელის კვლევისას უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ჰაგიოგრაფიაში როგორც მოდელები, ისე მწერლის ენა არის სტანდარტიზებული და ნორმირებული, რადგან დადგენილი და ნორმირებულია როგორც სიუჟეტური განვითარება, ისე – ენობრივი გამომსახველობა. მასში კონკრეტული ფორმულირებებით, სტერეოტიპებად ქცეული ენობრივი კლიშეებით ვითარდება თხზულების სიუჟეტური ხაზი და ასევე იკვეთება მთავარი გმირის სახე. ჰაგიოგრაფიის სტანდარტიზებული ენა ემსახურება ჰაგიოგრაფიული მოდელების ასახვას, თუმცა მხატვრული, ანუ პოეტური გამომსახველობის ენა არის სრულიად ინდივიდუალური და თავისუფალი, მათ შორის, ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებში.

ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოების ასახვის თავისებურებების შესახებ ქართულ სამეცნიერო სივრცეში მრავალმხრივი შეხედულებები არსებობს. ამ მხრივ აღსანიშნავია კ. კეკელი-

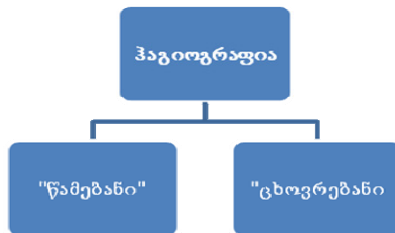
ძის, აღ. ბარამიძის, ლ. მენაბდის, ე. ხინთიბიძის, რ. სირაძის, რ. ბარამიძის, გ. ფარულავას, ლ. გრიგოლაშვილის, ბ. კილანავას, ს. სიგუას, დ. მენაბდის, მ. ელბაქიძის, გ. ალიბეგაშვილის, ი. ამირხანაშვილის, ლ. გრიგოლაშვილის, ნ. სულავას, ხ. ზარიძის, ნ. გონჯილაშვილის, ს. მეტრეველის, გ. კუჭუხიძისა და სხვათა ნაშრომები.

კ. კეკელიძის აზრით, „ქართული აგიოგრაფია დასაწყის პერიოდში უმთავრესად პალესტინაში დამუშავებულია. ეს ჩანს, პირველ ყოვლისა, იქიდან, რომ ძველ აგიოგრაფიულ ძეგლებში ჩვენ გვაქვს ერთი და იგივე მინეოლოგიური ტიპი ან რიგი წმიდანთა ხსენების დალაგება-შენწყობისა, სახელდობრ – იერუსალიმურ-პალესტინური. მერე, ჩვენ დრომდე შენახულა ეგრეთ წოდებული პალესტინის პატერიკის თარგმანი“ [10, 1980]. იერუსალიმურ-პალესტინური ლიტურგიკული და საღვთისმეტყველო წიგნები უადრესია და წინ უძღვის ბიზანტიურ და რომაულ საეკლესიო და საღვთისმსახურებო ტიპიკონებს. ქართული ჰაგიოგრაფიის მოდელთან მიმართებით აღნიშნულია აგრეთვე, რომ „ლიტერატურული მოდელი, რაც ქართულმა სასულიერო მწერლობამ შექმნა, თავისებურია, სათანადო მსოფლალქმის სპეციფიკით გაშუქებული [14, გვ. 4]. ჰაგიოგრაფიის მკვლევარი ხ. ზარიძე აღნიშნავს: „ჰაგიოგრაფიის მკვლევართაგან დიდი ხანია მიღებულია თვალსაზრისი, რომ ამ ჟანრში პიროვნება არ აისახებოდა. მისთვის იყო ზოგადი სახე სპეციფიურად გააზრებული ადამიანისა“ [9, გვ. 15]. ჰაგიოგრაფია, როგორც მყარი მოდელის სისტემა „ხდება ტრაფარეტული“, იქმნება სტილისტური სამკაულები, რომლებიც შტამპად იქცევა [16, გვ. 162]. ჰაგიოგრაფიას ენიჭება „უტილიტარული ფუნქცია“ [4, 8]. ჰაგიოგრაფიული პერსონაჟების შემთხვევაში კი ვხვდებით „შემცირებულ ინდივიდუალობას“ [1, გვ. 51], სადაც თითქმის შეუძლებელია ადამიანის სახის შეგრძნება, გმირების აღსასრულიც კი ამაღლებული და ჰეროიკულია.

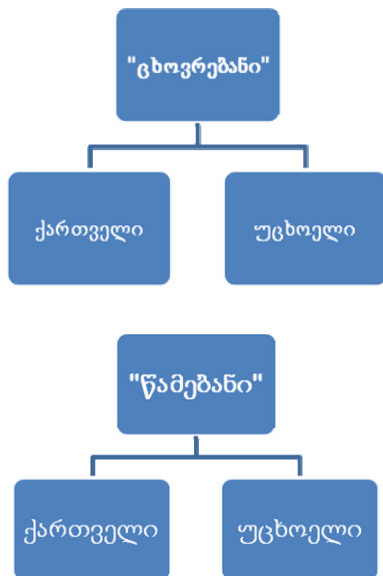
ჰაგიოგრაფიული გმირის ასახვისას აქცენტები გადატანილია არა ინდივიდუალობაზე, არამედ საერთო სქემაზე,

„ადამიანის იმდროინდელი იდეალის შესაბამისი გმირის სახეში“ [13, გვ. 101]. ერთ შემთხვევაში, ჰაგიოგრაფიული თხზულების გმირი ქრისტიანი იყო, ბავშვობიდანვე „მოშიში ღმრთისაი“ (იაკობ ცურტაველი), ან, უფრო მეტიც, „საშოითგან დედისაით შეწირულ ღმერთსა“ (გიორგი მერჩულე). მეორე შემთხვევაში კი, გმირს ეთნიკურ ქართველობასთან საერთო არაფერი ჰქონდა, კონფესიურად კი „სარწმუნოებისა ჩუენისა მაგინებელ“ (იოანე საბანისძე) იყო, ანუ იმ სარწმუნოებას წარმოადგენდა, რომელიც იმ პერიოდისათვის საქართველოში დაპირისპირებული იყო ქრისტიანობასთან. სარწმუნოებასთან ერთად, იგულისხმება ეთნიკური ფაქტორიც. შესაბამისად, ხაზგასასმელია, რომ პერსონაჟის ასახვის მსგავსი მოდელი ითვალისწინებდა სარწმუნოებრივ და ეთნიკურ დაპირისპირებას. მოდელის განვითარების შემდგომი ეტაპის მიხედვით, პერსონაჟი უარყოფს თავის რელიგიას, მას აწამებენ ქრისტიანობისათვის და ქართული ეკლესია წმინდანად შერაცხავს. „თუ პარალელურად განვიხილავთ ქრისტიანულ წმინდანებს, შევამჩნევთ, რომ არსებობს ერთიანი და თანმიმდევრული პარადიგმა. ტრადიციული ჯაჭვის დასაწყისში ადრეული ქრისტიანობის მოწამეების ცხოვრება შედგება ბიბლიური მოწამეების, უპირველეს ყოვლისა, ნაზარეთელი იესოს მისწრაფებებისა და ბედისწერის შესაბამისად“ [2, გვ. 35].

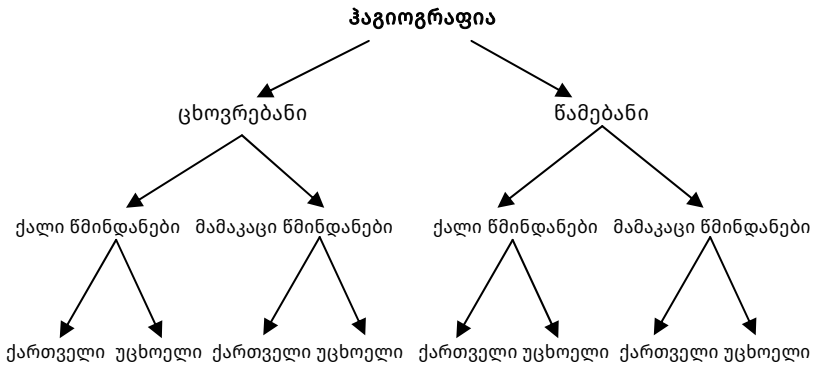
ქართული ჰაგიოგრაფიული მწერლობის მოდელზე მსჯელობისას ძირითადად გამოიყენებოდა ორგვარი დეფინიცია: „მარტვილოლოგია“, ანუ „წამებანი“ და „წმინდანთა ცხოვრება“, ანუ „ცხოვრებანი“. აღნიშნული პარადიგმა შეიძლება შემდეგნაირად გამოისახოს:

ქართული ჰაგიოგრაფიის მოდელის კვლევისას მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, ეთნიკური, რელიგიური და გენდერული საკითხების განხილვაც. პირველ რიგში, უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც „ცხოვრებანის“, ისე „წამებანის“ მთავარი გმირები ეთნიკურად ქართველებიც არიან და უცხოელებიც. მაგალითად, ქართველები არიან ილარიონ ქართველი, გრიგოლ ხანძთელი, იოანე და ექვთიმე მთაწმინდელები, გიორგი მანმინდელი და სხვ. ხოლო უცხოელებს შორის შეიძლება დავასახელოთ წმინდა ნინო, ევსტათი მცხეთელი, ცამეტი ასურელი მამა, აბო თბილელი და სხვ. აღნიშნული კი გრაფიკულად ასე შეიძლება გამოვსახოთ:

გენდერული ნიშნით დაჯგუფების შემთხვევაში უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ჰაგიოგრაფიაში, როგორც „ცხოვრებათა“, ისე „წამებათა“ ჟანრებში, აღწერილია ქალ და მამაკაც წმინდანთა და მარტვილთა ცხოვრება და მარტვილობა. ამასთან, გენდერული და ეთნიკური ჯგუფების მიხედვით შესაძლებელია ვიმსჯელოთ ქართული ჰაგიოგრაფიის როგორც „ცხოვრებათა“, ისე „წამებათა“ ჟანრებზე. აღნიშნული შესაძლებელია შემდეგნაირად გამოიხატოს:

მარტივლოლოგიურ ჟანრში შესაძლებელია ვიმსჯელოთ გმირის ეთნიკური კუთვნილებაზე, ასევე, კონფესიურ საკითხზე, კერძოდ, დაბადებით ქრისტიანებზე და სხვა სარწმუნოებიდან ახლადმონათლულ გმირებზე.

ძველი ქართული ჰაგიოგრაფიული თხზულებების ერთი ნაწილის პერსონაჟები პროზელიტები არიან. მათ შორის, ნაწილი ეთნიკურად ქართველია (კოლაელი ყრმები), ნაწილი კი, უცხოელი. მაგალითად, რაჟდენ პირველმონამე სპარსია, ასევე, ევსტათი მცხეთელი სპარსია, აბო თბილელი – არაბი. პროზელიტთა შესახებ ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოების შექმნისას ავტორთა მოტივაცია ორმხრივად არის ხაზგასასმელი: ერთი მხრივ, მოწამეთა ცხოვრების აღწერა მნიშვნელოვანია ქრისტიანული თვალსაზრისით, ხოლო მეორე მხრივ, უცხოელ პროზელიტთა სარწმუნეობრივი ღვაწლის აღწერა მნიშვნელოვანია სწორედ ეროვნული, ნაციონალური თვალსაზრისითაც. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქართული ჰაგიოგრაფიის უცხოელი პროზელიტები, რომლებიც მოწამეები არიან, სწორედ იმ ეთნიკურ ჯგუფს ეკუთვნიან, რომლებიც აწამებენ გმირს. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ პროზელიტიზმის ეს სახე, უცხოელის, სხვა ეთნოსის პროზელიტიზმი და მეწამეობრივი აღსასრული, ქრისტიანულ სარწმუნოებაში ძალზე იშვიათია და ამას ქმნის ქართული პოლიტიკური გარემო. როგორც ცნობილია, ძველი წელთაღრიცხვის ბოლოს რომის იმპერია სამხრეთ კავკასიის მიმართულებით გაფართოვდა, დასავლეთ

საქართველოსთან, მაშინდელ ეგრისის სამეფოსთან დადო ზავი და დაიმორჩილა, ხოლო აღმოსავლეთ საქართველო, ანუ იბერიის სამეფო, რომის იმპერიის ვასალი იყო მის დასუსტებამდე, ხოლო შემდგომ, სპარსეთის გავლენის ქვეშ მოექცა. IV საუკუნეში, სადაც სპარსელებმა გააუქმეს მეფობა და მმართველებად თავიანთი მოხელეები დანიშნეს. „რომის ექსპანსიას აღმოსავლეთისაკენ სასანური ირანის იმპერია ვერ შეურიგდებოდა, IV-ს-ის მეორე ნახევრიდან იგი თანდათან ძლიერდება და უტევს რომს, რომელიც უკან იხევს. 60-იან წლებში მახლობელ აღმოსავლეთში შექმნილი პოლიტიკური ვითარება IV-ს-ის ბოლოს ზავით გაფორმდა, რომლის შედეგად სადემარკაციო ხაზი იქნა გავლებული ორ ერთმანეთთან დაპირისპირებულ იმპერიას შორის, სამხრეთ კავკასიასაც შეეხო. სომხეთის დიდი ნაწილი ირანის მფლობელობაში გადავიდა. ქართლის სამეფოც ორად იქნა მათ შორის გაყოფილი და შემდგომშიც აღმოსავლეთ საქართველოში გავლენის სფეროთა განაწილებისათვის ბრძოლა არ შეწყვეტილა სასანური ირანის არაბთაგან საბოლოო დამხობამდე“ [12, გვ. 3].

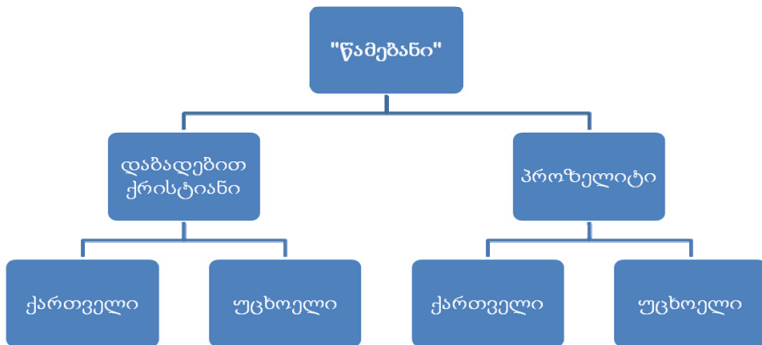
სპარსელი რაჟდენ პირველმონამისა და ევსტათი მცხეთელის მარტვილოლოგიური აღსასრულის დროს, ქართლი სპარსელების გავლენის ქვეშ არის. არაბი აბოს მონამეობრივი აღსასრულის დროს კი ქართლში მეფობა მოშლილია, არაბი ამირა განაგებს ქვეყნის შიდა პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ ვითარებას. ქართლში ქრისტიანობა დამკვიდრებულია, ეკლესია-მონასტრები ფუნქციონირებს, ნათლობა ნებადართულია და არ ისჯება. ამავდროულად, ვინაიდან ქართლი გაქრისტიანებულია, პროზელიტიზმის საჭიროება არ დგას, თუმცა ქართლის პოლიტიკური ვითარების გამო, რადგან შიდა პოლიტიკურ მართვას სპარსელები და, შემდგომ, არაბები ხელმძღვანელობენ, უცხოელის, მათ შორის, მათი ეთნოსის წარმომადგენლის მიერ სარწმუნოების შეცვლა, ანუ პროზელიტიზმი, დასჯის მიზეზი ხდება, ხოლო ჰაგიოგრაფი ავტორისათვის კი – წმინდანის მონამეობრივი აღსასრულის აღწერის მიზეზი. ვფიქრობთ, სწორედ ამ მიზეზების გამო იქმნება უცხოელ პროზელიტთა შესახებ ჰაგიოგრაფიული თხზუ-

ლებები, სადაც პერსონაჟის განზოგადება ხდება ჰაგიოგრაფიული მოდელის პარადიგმაში, რაც უცხოელი ეთნოსის პერსონაჟის ასახვის მოდელის შექმნას განაპირობებს. ეს არის დამატებითი პარადიგმა, ქრისტიანობის დამკვიდრების, ჰაგიოგრაფიული ჟანრის დამკვიდრებისა და განვითარების ახალ ეტაპზე, სადაც პროზელიტიზმის საჭიროება განპირობებულია არა ქრისტიანობის გავრცელებისათვის, არამედ ქრისტიანობის შენარჩუნებისათვის. ამასთან, პროზელიტიზმი, როგორც ფაქტი, აღინიშნება უცხოელი ეთნოსის, მათ შორის, ქართლში მმართველი ძალის წარმომადგენლებს შორის, რასაც დამატებითი პოლიტიკური, კულტურული, სოციალური და ასევე, ლიტერატურული მნიშვნელობა ენიჭება. ვფიქრობთ, პროზელიტიზმის ეს თავისებურება შესაძლებელია ქართული ჰაგიოგრაფიის ნაციონალურ თავისებურებადაც დასახელდეს. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ქართულ ჰაგიოგრაფიაში დასაწყისიდანვე აისახებოდა ქართული, ნაციონალური პრობლემატიკა. ამ მხრივ, შეიძლება ითქვას, რომ ჰაგიოგრაფია, როგორც უნივერსალური მოდელი, თავის თავში მოიაზრებს და შეიცავს ნაციონალურ შემადგენელსაც, „ეროვნული ისტორიზმის“ პრინციპს, [5, გვ. 10], რაც ნაციონალურ ისტორიაში, კულტურულ მემკვიდრეობაში, ტრადიციაშია ასახული და ჰაგიოგრაფიულ თხზულებაში დამატებითი ან შემავსებელი ფუნქციები აქვს. კ. კეკელიძე ქართულ ჰაგიოგრაფიაში ნაციონალური შემადგენლის არსებობას მე-8, მე-10 საუკუნიდან აღნიშნავს და ამ პერიოდს „ეროვნულ ხანას“ უწოდებს. ქართულ ჰაგიოგრაფიულ, ასევე, ეკლესიურ და ზოგადად, ქრისტიანულ პრაქტიკაში ვხვდებით ნაციონალურ ელემენტებს, განვითარდა ორიგინალური მწერლობა, შემუშავდა ნაციონალური ჰაგიოგრაფია, დაინერგა ქართველ წმინდანთა ხსენების დღეები, დაწესდა „წმინდა ქართული დღესასწაულები ეროვნული წმინდანებისა და სხვადასხვა ეროვნული თარიღის აღსანიშნავად. ახალი დღესასწაულები ასახულია კალენდრებსა და ლექციონარკანონებში“ [15, გვ. 96]. თუმცა, უნდა ითქვას ისიც, რომ ქრისტიანული სტანდარტიზაცია და მოდელები შენარჩუნებულია

როგორც ჰაგიოგრაფიის, ისე საეკლესიო ღვისმსახურების პირობებშიც.

მარტვილოლოგიურ ჰაგიოგრაფიაზე დაკვირვება აჩვენებს, რომ ოპოზიციური წყვილი: გმირი და ანტიგმირი სქემატიზებული და ნორმირებული სახეებია. აღნიშნული სქემა სრულიად საერთოა წამებათა ჟანრის თხზულებებისათვის, თუმცა თემატური საკითხები, როგორცაა გმირის ეროვნება, ან განსხვავებული სარწმუნოება, ჰაგიოგრაფიულ მოდელს ავსებს დამატებითი კომპონენტებით, ზოგ შემთხვევაში კი, ცვლის პარადიგმას და ამძაფრებს არსებულ მოდელს ექსპრესიული ელემენტებით.

როგორც აღინიშნა, მარტვილოლოგიური ჟანრი შედგება ორი ძირითადი თემატური ჟანრისაგან: დაბადებით ქრისტიანი და პროზელიტი, ორივე თემატური ჟანრი, თავის მხრივ, მოიცავს ეთნიკურობის მიხედვით ორ თემატურ ჟანრს: ქართველი მოწამე და უცხოელი მოწამე, ასევე, პროზელიტის შემთხვევაში, ქართველი პროზელიტი მოწამე და უცხოელი პროზელიტი მოწამე. აღნიშნული მოდელები შესაძლებელია გრაფიკულად ასე გამოისახოს:

დასკვნის სახით უნდა ითქვას შემდეგი: ქართული ჰაგიოგრაფია შესაძლებელია დავაჯგუფოთ როგორც ჟანრობრივი და თემატური პარადიგმების გათვალისწინებით, როგორებიცაა „ცხოვრებანი“ და „წამებანი“, ასევე ეთნიკური, რელიგიურ-კონფესიური და გენდერული ასპექტების მიხედ-

ვით. ჰაგიოგრაფიული ნაწარმოებების ჟანრობრივი და თემატური შედგენილობა იცნობს როგორც ზოგადჰაგიოგრაფიულ, ისე ეროვნულ თემებსა და მოტივებს. ქართულ ჰაგიოგრაფიაზე დაკვირვება გვაჩვენებს, რომ იგი, როგორც ჩვენამდე მოღწეული ქართული ლიტერატურის დასაწყისი, ასახავს ფოლკლორული და მითოსური მსოფლმხედველობის თავისებურებებს, ასევე, ენობრივი ნორმების განვითარებასა და სტანდარტიზაციას, ამასთან ერთად, ქართულ ჰაგიოგრაფიაში ასახულია აღმოსავლეთ და ბიზანტიურ ადრექრისტიანულ ლიტერატურასთან ურთიერთობის გამოცდილება, ჰაგიოგრაფიული პარადიგმული სისტემის ზოგადქრისტიანული და ნაციონალური მოდელები. მათ შორის, უცხოელთა პროზელიტიზმის ასახვის თავისებურებები, რომელიც ქმნის ჰაგიოგრაფიის არსებულ მოდელში ნაციონალურ თავისებურებას და ემყარება სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარებას.

ბიბლიოგრაფია

1. Aland, B., *Literarische Konstituierung von Identifikationsfiguren in der Antike*, hrsg. von Barbara Aland, 2003.
2. Galley, S., *Jüdische und christliche Heilige – Ein Vergleich*. Zeitschrift Für Religions – Und Geistesgeschichte, 57 (1), 2005. s. 29-47: www.jstor.org/stable/23898707
3. Pierer's Universal-Lexikon, Band 7. Altenburg 1859
4. ამირხანაშვილი ი., „აგიოგრაფიის სტილის საკითხები (თეორიული შენიშვნები)“, *სჯანი*, #13, 212, გვ. 8-14
5. ამირხანაშვილი ი., „სიტუაციის კომპოზიცია აგიოგრაფიაში“, *სჯანი*, #12. 2011, გვ. 9-15
6. ბოლქვაძე თ., „ენის სტანდარტიზაცია და დიალექტები“. კრებულში: *ქახთვედუხი მემკვიდრეობა VII*, 2003, გვ. 63-72
7. გამყრელიძე თ., *წეხის ანბანუხი სისტემა და ძველი ქახთუ-ღი დამწეხლობა – ანბანუხი წეხის გიპოდოგია და წახმო-მავლობა*, თბ. 1990
8. გორდუზიანი რ., *ქახთუღი თვითშეგნების ჩამოყალიბების პირობემა*, თბ. 1993

9. ზარიძე ხ., „ხოლო ნეტარმან ევსტათი განიცინა“, გაზ. *დიგეხაგუხუდი საქათვედო*, თბ. 1985, 14. 06
10. კეკელიძე კ., *ძვედი ქაჩთუდი დიგეხაგუხის ისგოხია*, გამომც. „მეცნიერება“, თბ. 1980
11. მარი ნ., „ქართული ენათმეცნიერებაში“ (ლექცია წაკითხული პარიზში, აღმოსავლურ ცოცხალ ენათა ნაციონალურ სკოლაში), გამოაქვეყნეს ი. მეგრელიძემ და ალ. ლლონტმა, *თსუ შიომები, VI*, პირველი სერია, საზოგადოებათმეცნიერებანი, თბ. 1938
12. მუსხელიშვილი დ., ჯაფარიძე ო., მელიქიშვილი გ., აფაქიძე ა., ლორთქიფანიძე მ., მეტრეველი რ., სამსონაძე მ., ასათიანი ნ., ჯამბურია გ., ოთხმეზური გ., ნათმელაძე მ., ბენდიანიშვილი ალ., დაუშვილი ალ., *საქათვედოს ისგოხია*, ტ. 2. გამომც. პალიტრა L, თბ. 2012
13. სირაძე რ., *ძვედი ქაჩთუდი თეოხიუდ-დიგეხაგუხუდი აზხოვნების საკითხები*, თბ. 1975
14. ფარულავა გ., *მხატვრული სახის ბუნებისათვის ძვედ ქაჩთუდ პირობაში*, თბ. 1982
15. ხინთიბიძე ე., *ბიზანტიუხ-ქაჩთუდი დიგეხაგუხუდი უხთიეხთობები*, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1969
16. ხინთიბიძე ე., *ქაჩთუდ-ბიზანტიუხი უხთიეხთობების ისგოხიისთვის*, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1982